

Л. В. Ярмолкандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та філософії права
Національного університету «Львівська політехніка»

ПОНЯТТЯ, ЗНАЧЕННЯ, ВИДИ ПОГЛЯДІВ ТА УЯВЛЕНЬ ЛЮДИНИ (ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ)

У статті проаналізовано поняття, сутність, значення, види уявлень людини як складника її світогляду. Визначено поняття, види та значення поглядів людини. Сформульовано поняття й види свободи вираження поглядів як фундаментального природного права людини. Окреслено пропозиції змін до Конституції України щодо звучання окремих можливостей людини.

Ключові слова: права людини, погляди, уявлення, світогляд, свобода вираження поглядів, свобода.

Постановка проблеми. Основною категорією свідомості людини є її світогляд та окремі його складники, серед яких чільне місце посідають погляди та уявлення. У міжнародно-правових нормах і юридичних нормах окремих держав утверджені права (можливості) людини щодо вираження, прояву її світогляду та окремих його елементів – поглядів, переконань, думок, віри тощо.

Для кращого розуміння свободи прояву світогляду, свободи вираження поглядів та інших можливостей особи важливе значення має дослідження понять поглядів та уявлень людини, а також визначення їх взаємозв'язку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні розробки Арістотеля, Д. Юма, Д. Юркевича та інших відомих філософів про свідомість, світогляд людини й окремі їх елементи істотно вплинули на сучасне розуміння таких феноменів, як погляди та уявлення. Філософські, психологічні, логіко-лінгвістичні дослідження феноменів свідомості, світогляду людини та їх елементів – поглядів та уявлень – здійснили вітчизняні й зарубіжні вчені: М. Беркінблїт, Б. Грушин, М. Дмитровська, Б. Єрунов, А. Івін, Л. Кривега, Л. Коршунова, О. Лук, М. Мамардашвілі, Т. Партико, А. Петровський, В. Петрушенко, С. Рубінштейн, В. Шинкарук та інші.

На сучасному етапі розвитку української юридичної науки основна увага приділяється характеристиці правового світогляду, правової свідомості загалом – ідеться про праці О. Балинської, Т. Гарасиміва, О. Грищук, С. Сливки [1], П. Рабіновича, Т. Бачинського [2], В. Коробки [3], М. Цимбалюка [4] та інших науковців. Незважа-

ючи на досить численний перелік робіт із цього питання, у них недостатньо уваги приділено окремим їх складникам, а саме поглядам, уявленням тощо. Їх дослідження в юридичному контексті також здійснено недостатньою мірою, хоча, на нашу думку, саме це сприяло б кращому розумінню окремих прав людини (свободи вираження поглядів, свободи віросповідання тощо).

Мета статті – окреслити поняття, види поглядів та уявлень людини з метою кращого розуміння свободи вираження поглядів.

Виклад основного матеріалу. Феномен свідомості людини та її складників є досить складним і багатограним. М. Мамардашвілі лаконічно визначив поняття свідомості: «Це насамперед усвідомлення іншого. Проте не в тому сенсі, як ми сприймаємо, споглядаємо інший предмет, а в тому розумінні, що людина відсторонюється від звичного для неї буденного життя. <...> Свідомість є певною, так би мовити, космологічною сталістю, константою, яка має онтологічний статус» [5, с. 42].

З позицій філософії світогляд – це система компонентів, «елементів» свідомості людини (уявлень, знань, поглядів, переконань, віри тощо), які становлять духовно-практичне утворення та визначають місце людини у світі, виявляють її ставлення до світу й самої себе.

Український дослідник Л. Кривега наголосила на тому, що традиційно в науковій літературі виділяються такі елементи світогляду: знання, уявлення, переконання; цінності, ідеали, норми, оцінки; почуття, емоції, переживання, віра, надія, любов; життєва стратегія та програма поведінки [6, с. 10].

Професор В. Петрушенко стверджує, що складниками світогляду є погляди, переконання, принципи, ідеали, цінності, вірування, життєві норми та стереотипи [7, с. 14].

В основних міжнародних актах із прав людини закріплені, наприклад, такі можливості кожної людини:

– безперешкодне дотримання своїх поглядів та вільне їх вираження (ст. 19 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р.);

– свобода думки, совісті й релігії (ст. 18 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р.);

– свобода вираження поглядів (ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., ст. 11 Хартії основних прав Європейського Союзу).

У Конституції України кожному гарантуються свобода світогляду та віросповідання (ст. 35), право на свободу думки та слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (ч. 1 ст. 34).

На нашу думку, свобода вираження світогляду людини – це комплексне право людини, яке інтегрує низку можливостей: вираження віри, поглядів, переконань, думок, уявлень тощо. В основних міжнародних документах із прав людини не проголошена свобода світогляду загалом – у них утверджені можливості щодо прояву окремих складників світогляду. Ні в міжнародних документах, ні в Конституції України свобода вираження уявлень не закріплена.

Право як спеціально-соціальне явище здатне регулювати лише зовнішні прояви світогляду людини, які можуть стосуватись усіх сфер суспільного життя, а також окремі механізми його формування. Як внутрішня можливість людини свобода світогляду є недоторканною для юридичного права. На нашу думку, ст. 35 Конституції України повинна бути присвячена саме свободі віросповідання людини, а не в широкому розумінні свободі світогляду людини (точніше мало б бути – його вираженню). Стаття 34 Конституції України, у якій, як уже зазначалося, проголошується ціла низка можливостей, також має бути присвячена окремому складнику світогляду людини – вираженню її поглядів.

Розглянемо **поняття, сутність, значення уявлень як складника свідомості, світогляду людини**. Згідно з тлумачним словником української мови уявлення – це розуміння, знання чогось, що базується на життєвому досвіді [8, с. 302].

Філософський словник містить таке визначення: «Уявлення – це чуттєво-наочний образ предметів, явищ дійсності, світу загалом, який містить узагальнення суспільного та індивідуального досвіду людини [9, с. 711].

Філософський енциклопедичний словник надає свій варіант визначення: «Уявлення – це образ раніше сприйнятого предмета чи явища (уява пам'яті, спогад), а також образ, створений продуктивною уявою; форма чуттєвого відображення у вигляді наочно-образного знання» [10, с. 526].

Подібні формулювання знаходимо в джерелах із психології, наприклад: «Уявлення – це образи предметів, сцен і подій, що виникають на основі пригадування чи продуктивної уяви» [11, с. 257].

На нашу думку, найбільш точним є визначення, надане відомим психологом, філософом С. Рубінштейном: «Уявлення – це змінне динамічне утворення, яке кожного разу за певних умов знову створюється та відображає складне життя особистості. Якщо б у нас існувало тільки сприйняття та не було б уявлень, ми були б завжди приковані до наявної ситуації, предмети, що діють на наші рецептори, управляли б нашою поведінкою. Наші думки, як і наші дії, перебували б лише у владі теперішнього. Ні минуле, ні майбутнє не існували б для нас: усе, що відійшло в минуле, назавжди зчезло б, майбутнє було б закрите. Внутрішнього життя в нас не існувало б; уявлення створюють такий план, на якому воно розгортається» [12, с. 308–309].

Відомий український філософ XIX століття Д. Юркевич, який серед форм пізнання розрізняв уявлення, поняття та ідею, розкрив своє бачення щодо їх розуміння [13, с. 6]. Зокрема, учений зазначав: «Уявлення, позаяк воно виникає за суб'єктивною асоціацією, має характер цілком випадкового образу, у якому відображається не стільки річ, скільки людина, яка бачила й відчувала цю річ, або щонайменше випадкове ставлення людини до речі. Якщо воно й має власну необхідність, то ця необхідність є психічною, суб'єктивно зумовленою» [13, с. 6].

У наукових джерелах наголошується на таких видах уявлень, як уявлення пам'яті та уявлення уяви [14, с. 272; 15, с. 172].

Уявлення пам'яті – це відтворені образи сприйнятих раніше предметів і явищ. Уявлення пам'яті розрізняють за видами домінуючих у них аналізаторів (зорові, слухові, дотикові, нюхові тощо), за змістом (математичні, геогра-

фічні, технічні, музичні тощо), за ступенями узагальнення (окремі, загальні, схематичні, типові) [14, с. 272–273].

Суттєва різниця між пам'яттю та уявою проявляється в різниці напрямів під час активного оперування образами. Основна функція пам'яті – відновлення системи образів, максимально приближеної до «еталону» (за обмеження – досягнення точної копії ситуації, яка колись мала місце в поведінці). Основна функція уяви – максимально можливе перетворення вихідного образного матеріалу [16, с. 21].

С. Рубінштейн стверджує: «Якщо відтворення є основною характеристикою пам'яті, то перетворення стає основною характеристикою уяви. Уявляти – це переробляти. Для того щоб перетворювати дійсність на практиці, необхідно вміти перетворювати її також мисленнєво. Саме цю потребу задовольняє уява. Уява – це відхід від минулого досвіду, це перетворення даного та породження на цій основі нових образів, які є і продуктами творчої діяльності людини, і образами для неї» [12, с. 345].

Уявлення, що є результатом уяви, посідають чільне місце у свідомості суб'єктів, причому притаманні вони тільки людині. Для кращого розуміння уявлень розглянемо поняття, сутність, значення та види уяви, яка ці уявлення продукує.

Згідно з тлумачним словником української мови слово «уявляти» означає «створювати в думках, у свідомості образ предмета, картину події тощо» [17, с. 839].

Відомий філософ Д. Юм стверджував, що уява розпоряджається всіма своїми ідеями; вона може з'єднувати, змішувати й урізноманітнювати їх усіма можливими способами; може видумувати фіктивні об'єкти зі своїми подробицями місця й часу, може, так би мовити, ставити їх перед нашими очима в усіх реальних барвах, абсолютно в такому вигляді, у якому вони могли б існувати насправді [18, с. 52].

А. Лук наголошував на тому, що здатність зазирнути в майбутнє пов'язана із загадковою властивістю розуму, що іменується уявою [19, с. 23–24].

Деякі сучасні вчені ототожнюють такі поняття, як уява та фантазія. Так, у деяких словниках із філософії та психології уява, фантазія трактуються як психічна діяльність, що полягає в створенні уявлень і мисленнєвих ситуацій, які ніколи не виникають у людини насправді [10, с. 91; 20, с. 586].

Дослідники 1970-х рр. М. Беркінблїт та А. Петровський зазначали, що слова «фантазія» та «уява» вживаються як тотожні за значенням, оскільки грецьке слово «phantasia» буквально перекладається як «уява» [16, с. 80–81].

Л. Коршунова стверджує, що уява та фантазія єдині за основною гносеологічною природою та за основною функцією, проте не тотожні, оскільки є різними сторонами одного й того ж пізнавального процесу, надають йому певні смислові відтінки [21, с. 23]. Особливість структури уяви полягає в обов'язковій органічній єдності чуттєвого та логічного моментів. Уява є своєрідним сплавом, де чуттєвість є основою (матеріалом), а мислення відіграє провідну роль у цьому процесі [21, с. 135].

На нашу думку, фантазія є одним із різновидів уяви.

А. Лук виділив три типи уяви: логічну, критичну та творчу [19, с. 23–24].

Класифікація уяви Т. Партика значно детальніша:

- за змістом (художня, наукова, технічна тощо);
- за характером психічної активності (активна й пасивна);
- за ступенем реальності (реалістична та фантастична);
- за ступенем новизни й оригінальності (репродуктивна та творча);
- за провідною роллю психічних процесів (інтелектуальна та емоційна) тощо [22, с. 285].

Отже, уявлення людини – це образи явищ, подій, фактів, процесів дійсності, які містять узагальнення суспільного та індивідуального досвіду людини. Вони мають важливе значення для життєдіяльності людини в різних сферах суспільства, у тому числі в юридичній. Уявлення людини допомагають їй визначити мету, досягнути її, змоделювати розвиток подій тощо. Уявлення людини мають важливе значення для формування й реалізації цілої низки прав людини. Вони пов'язані з поглядами людини, під якими окремі науковці розуміють також уявлення.

Проаналізуємо **поняття, види поглядів людини**. Погляди людини як елемент свідомості вивчають учені з різних наук – філософії, психології, логіки, мовознавства, соціології тощо. Серед дослідників немає однозначності щодо його визначення. Одні з них трактують погляд як вираження уявлення про будь-який фрагмент дійсності, що не має досить повного

й надійного обґрунтування [23]. Інші науковці стверджують, що погляд – це виражене у формі певних суджень, ідей та уявлень ставлення соціальних груп до явищ чи проблем соціального життя, які стосуються загальних інтересів [24, с. 246].

За висновком філософа Б. Єрунова, погляд – це і специфічне ставлення до судження, і саме судження, яке ґрунтується на недостатніх та не повністю визначених даних [25, с. 8].

У філософському енциклопедичному словнику погляд визначений як сукупність пов'язаних між собою суджень, які містять приховане чи явне ставлення, оцінку будь-яких явищ, процесів, подій і фактів дійсності [26, с. 511].

На нашу думку, слушною є позиція тих учених, які розглядають погляди як судження.

М. Дмитровська у своєму лінгвістичному дослідженні поглядів виокремила такі два його види: погляди-припущення (погляди-вважання) про факти та погляди-оцінки [27, с. 16]. Змістом поглядів-припущень про факти є верифікувальні пропозиції, які співвідносяться з теперішнім, минулим чи майбутнім станом справ у світі та загалом можуть бути верифіковані під час озвучення певного міркування. Верифікувальні пропозиції можуть бути змістом як знання, так і погляду. Для верифікувальних пропозицій погляд і знання відрізняються за критерієм істинності пропозиції. У разі знання є істинна оцінка, а в разі погляду – імовірна. Погляди-оцінки відрізняються від поглядів-припущень, адже мовець, формулюючи оцінку, змальовує не можливість здійснення якогось стану речей, а відтворює свій погляд на сприймані предмети, явища, події, які мають об'єктивний статус. Поняття вірогідності в оцінку не входить [27, с. 9–11].

В основі оцінки лежать судження [28, с. 208]. На нашу думку, слушною є позиція О. Івіна щодо того, що оцінки зазвичай є висловлюваннями про цінності. При цьому цінністю він вважає будь-який предмет будь-якого інтересу, бажання, прагнення [29, с. 12–13]. Оцінка складається із чотирьох компонентів: суб'єкта, предмета, характеру, підстави [29, с. 21].

На підставі наведених наукових положень можна стверджувати, що основними характеристиками поглядів є суб'єкт, предмет, зміст і підстави.

Суб'єктом поглядів людини є особистість, індивід. Погляди можуть належати як індивідуальній, так і колективній свідомості. Колективні

погляди мають назву «громадська думка». Людина може бути виразником не лише власних поглядів, а й поглядів інших суб'єктів (певних груп, верств, спільнот, організацій тощо). Погляди інших суб'єктів часто виражають політичні лідери, громадські діячі, журналісти.

Погляди людини мають предмет, яким можуть бути факти, явища, події, процеси як об'єктивної, так і суб'єктивної дійсності. Людина виражає погляди тоді, коли має певну потребу, певний інтерес, зацікавленість щодо конкретного предмета. Індивідуальні погляди безмежні за предметом.

Змістом поглядів можуть бути судження ймовірного характеру про теперішні, минулі чи майбутні будь-які явища, події, факти, процеси дійсності (зміст інформаційних, констатуючих поглядів) та судження про цінність предмета (зміст поглядів-оцінок).

Підставою поглядів є позиція, доводи, які схиляють людину до їх вираження; вказівка, чому саме вона так вважає, чим обґрунтовує свою позицію.

Більшість учених дотримуються думки, що достовірність, істинність поглядів не є доведеними, а отже, потребують перевірки. Із цього постає, що погляди не можуть бути цілком тотожними зі знанням.

Погляди людини можна визначити як судження людини, у яких виражається її ставлення ймовірного характеру до теперішніх, минулих, майбутніх будь-яких явищ, подій, фактів, процесів дійсності або їх оцінка.

Далі варто розглянути **види поглядів**. Залежно від того, кому саме (тобто суб'єкту якого виду) належать погляди, вони діляться на індивідуальні та колективні (громадська думка).

Об'єктом нашого дослідження є індивідуальні погляди людини, серед яких виділяються декілька видів.

Залежно від того, наскільки правильно погляди людини відображають об'єктивну дійсність, вони поділяються на *істинні* та *хибні*. Істинними називаються погляди, які правильно відображають дійсність. Хибними є погляди, які спотворено відображають дійсність, не відповідають тому, що є насправді.

Залежно від якості відображуваних предметів погляди людини діляться на *ствердні* (стверджувальні) та *заперечні* (заперечувальні). Погляд, у якому відображається будь-яка ознака предмета, називається ствердним судженням. Заперечний погляд відображає від-

сутність будь-якої ознаки в предмета. Ствердні й заперечні погляди не можна плутати із заперечуваними та заперечуючими поглядами, сутність яких визначається не їх стверджуючою чи заперечною формою, а характером відношень між ними. Заперечуючим є такий погляд, який вказує на хибність іншого погляду, який у свою чергу називається заперечуваним.

Залежно від природи та кількості відображуваних предметів погляди людини діляться на *загальноствердні, загальнозаперечні, частково ствердні, частково заперечні*.

Залежно від обсягу чи кількості відображуваних предметів погляди людини діляться на *одиночні, часткові та загальні*. Погляди, у яких що-небудь стверджується чи заперечується про окремий предмет (клас або комплекс предметів), вважаються *одиночними*. Погляди, у яких що-небудь стверджується чи заперечується про частину предметів певного класу, називаються *частковими*. До загальних належать погляди, у яких що-небудь стверджується або заперечується про всі предмети певного класу (роду) предметів.

За формою (способом) зовнішнього вираження погляди людини діляться на три види: *виражені у вербальній формі* (усній, письмовій, друкованій), *виражені в невербальній формі* (жести, символи тощо) та *виражені в комбінованій формі* (вербальна й невербальна).

За змістом погляди людини діляться на *погляди-припущення* (погляди-вважання) про факти (так звані констатуючі, когнітивні, інформаційні погляди) та *погляди-оцінки* (аксіологічні).

Залежно від рівня відображення явищ погляди діляться на *ті, що виникли з буденної практики* (сформувалися на рівні психології) та *ті, які сформувалися на рівні ідеології* (теоретично осмислені, логічно систематизовані).

Залежно від форм свідомості виокремлюються *філософські, політичні, правові, моральні, релігійні та інші види* поглядів.

Визначення поняття «погляд» дає підстави стверджувати, що свобода вираження поглядів людини як природне право – це можливість людини виражати внутрішньо та зовні в будь-якій формі ставлення ймовірнісного характеру до теперішніх, минулих, майбутніх будь-яких явищ, процесів, подій, фактів дійсності або давати їх оцінку.

Свобода вираження поглядів людини також класифікується на види з урахуванням наведених вище критеріїв поділу поглядів:

– свобода вираження релігійних, правових, політичних та інших поглядів людини (залежно від форм свідомості);

– свобода вираження констатуючих поглядів та свобода вираження поглядів-оцінок (залежно від змісту поглядів);

– свобода вираження поглядів у вербальній (усній, письмовій, друкованій), невербальній та комбінованій (вербальна й невербальна) формі (залежно від форм (способів) зовнішнього вираження поглядів);

– свобода вираження істинних поглядів та свобода вираження хибних поглядів (залежно від того, чи правильно відображають об'єктивну дійсність погляди людини).

Проаналізуємо питання *співвідношення поглядів та уявлень*. Ще Арістотель детально охарактеризував таке явище, як уявлення, та порівняв його з іншими феноменами свідомості, зокрема, з поглядами. Він писав: «Уява є тим, завдяки чому в нас виникає образ, при цьому образ не в переносному значенні, вона є однією з тих здатностей чи властивостей, завдяки яким ми розрізняємо, знаходимо істину чи помиляємося – ідеться про відчуття, погляд, пізнання, розум. <...> Виникає питання, чи не є уява поглядом, адже погляди бувають і істинними, і хибними. Проте з поглядом пов'язана віра (справді, не може той, хто має погляд, не вірити цьому погляду), однак жодній тварині віра не властива, уява ж – багатьом. Будь-який погляд супроводжує віра, а віру – переконання, переконання ж – розумна основа (logos). А в деяких тварин хоч і є уява, проте розуму в них немає (logos). Уява не може бути ні поглядом, яким супроводжується чуттєве сприйняття, ні поглядом, який базується на чуттєвому сприйнятті, ні поєднанням погляду та чуттєвого сприйняття. Погляд може бути ні про що інше, як тільки про те, що є предметом сприйняття» [30, с. 430–431].

Отже, погляди, уявлення – це важливі, обов'язкові, проте не тотожні складники свідомості людини. Розглядувані феномени актуальні як для окремої особистості, так і для суспільства загалом.

Без уявлень ми завжди були б «прикуті» до теперішнього часу – ні минуле, ні майбутнє для нас не існували б.

Уявлення людини – це образи явищ, подій, фактів, процесів дійсності, погляди ж людини – це її судження. Змістом поглядів можуть бути судження про теперішні, минулі чи майбутні яви-

ща, події, факти, процеси дійсності та судження про цінність предмета. Уявлення часто зумовлюються потребою змінити ті чи інші предмети навколишнього світу. Вираження ж людиною поглядів спрямоване насамперед на виявлення її позиції, оцінку нею певних явищ, подій тощо. Уявлення (образи пам'яті, образи уяви) є одним із тих «матеріалів», за допомогою якого людина формує свої погляди.

На нашу думку, уявлення більшою мірою притаманні внутрішньому світу людини, ніж погляди. Погляди формуються насамперед для того, щоб їх донести, виразити зовні для інших суб'єктів. Тому свобода вираження поглядів є одним із фундаментальних прав людини, визнаних на міжнародному та національному рівні.

Висновки і пропозиції. Свобода прояву світогляду – це комплексне право людини, що інтегрує в собі цілу низку можливостей: вираження віри, поглядів, переконань, думок, уявлень тощо. В основних міжнародних документах із прав людини не проголошена свобода світогляду загалом, а закріплені можливості щодо прояву окремих складників світогляду (свободи думки, совісті й релігії; свободи вираження поглядів).

Для більш ефективного юридичного забезпечення окремих можливостей людини, що входять до структури свободи вираження світогляду, у Конституції України необхідно проголосити свободу віросповідання людини без поєднання зі свободою світогляду (ст. 35), свободу вираження поглядів без зв'язку зі свободою думки й слова та вираженням переконань (ст. 34).

В основі свободи вираження поглядів лежить феномен «погляд», тобто судження людини, у яких виражається її ставлення ймовірнісного характеру до теперішніх, минулих, майбутніх будь-яких явищ, подій, фактів, процесів дійсності або їх оцінка. Відповідно, свобода вираження поглядів як природне право – це можливість людини виражати внутрішньо й зовні в будь-якій формі ставлення ймовірнісного характеру до теперішніх, минулих, майбутніх будь-яких явищ, процесів, подій, фактів дійсності або давати їх оцінку.

Свобода вираження поглядів людини поділяється на такі види:

– свобода вираження релігійних, правових, політичних та інших поглядів людини (залежно від форм свідомості);

– свобода вираження констатуючих поглядів та свобода вираження поглядів-оцінок (залежно від змісту поглядів);

– свобода вираження поглядів у вербальній (усній, письмовій, друкованій), невербальній та комбінованій (вербальна й невербальна) формах (залежно від форм (способів) зовнішнього вираження поглядів);

– свобода вираження істинних поглядів та свобода вираження хибних поглядів (залежно від того, чи правильно відображають об'єктивну дійсність погляди людини).

Уявлення людини – це образи явищ, подій, фактів, процесів дійсності, які містять узагальнення суспільного та індивідуального досвіду людини. Розрізняють два види уявлень – уявлення пам'яті та уявлення уяви.

Уявлення є одним із тих «матеріалів», за допомогою якого людина формує свої погляди.

Список використаної літератури:

1. Проблеми правосвідомості особи : [навч. посібник] / [С. Сливка, О. Гришук, Т. Гарасимів та ін.] ; за ред. О. Балинської. – Львів : ЛьвДУВС, 2010. – 508 с.
2. Рабінович П. Формування основ правового світогляду, правової свідомості та правової культури шкільної молоді (теоретико- й соціолого-правове дослідження) / П. Рабінович, Т. Бачинський // Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України. Серія 1: Дослідження та реферати / редкол. : П. Рабінович (гол. ред.) та ін. – Вип. 29. – Львів : Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2015. – 224 с.
3. Коробка В. Правовое мировоззрение : в 2 ч. / В. Коробка. – Донецк : Донецкий юрид. ин-т Луганского гос. ун-та внутр. дел им. Э.А. Дидоренко, 2008–2009. – Ч. 1 : Становление и развитие. – 2008. – 152 с.
4. Цимбалюк М. Онтологія правосвідомості: теорія та реальність : [монографія] / М. Цимбалюк. – К. : Атіка, 2008. – 288 с.
5. Мамардашвили М. Как я понимаю философию / М. Мамардашвили ; сост. и общ. ред. Ю. Сенокосова. – 2-е изд., изм. и доп. – М. : ПРОГРЕСС ; Культура, 1992. – 403 с.
6. Кривега Л. Мировоззренческие ориентации личности в условиях трансформации общества / Л. Кривега. – Запорожье : ЗГУ, 1998. – 202 с.
7. Петрушенко В. Філософія: курс лекцій : [навч. посібник для студ. вищ. закл. освіти I–IV рівнів акред.] / В. Петрушенко. – К. : Каравела ; Львів : Новий світ 2000, 2001. – 448 с.
8. Короткий тлумачний словник української мови / за ред. Д. Гринчишина. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Радянська школа, 1988. – 320 с.

9. Філософський словник / за ред. В. Шинкарука. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Головна редакція УРЕ, 1986. – 800 с.
10. Философский энциклопедический словарь / редкол. : Л. Ильичев, П. Федосеев, М. Ковалев, В. Панов. – М. : Советская энциклопедия, 1983. – 840 с.
11. Краткий психологический словарь / сост. Л. Карпенко ; под общ. ред. А. Петровского, М. Ярошевского. – М. : Политиздат, 1985. – 431 с.
12. Рубинштейн С. Основы общей психологии : в 2 т. / С. Рубинштейн. – М. : Педагогика, 1989–1990. – Т. 1. – 1989. – 488 с.
13. Юркевич Д. Вибране. Бібліотека часопису «Філософська і соціологічна думка», серія «Українські мислителі» / Д. Юркевич ; пер. з рос. В. Недашківського ; упор., передм. й прим. А. Тихоглаза. – К. : Абрис, 1993. – 416 с.
14. Психологический словарь / под ред. В. Давыдова, А. Запорожца, Б. Ломова и др. – М. : Педагогика, 1983. – 448 с.
15. Тлумачний словник-довідник моральних та духовних понять і термінів : [навч. посібник] / [укл. : О. Біда, Н. Орлова, Л. Прокопенко, Ю. Тимошенко] ; за ред. Л. Прокопенко. – Черкаси : Вид-во ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2006. – 244 с.
16. Беркинблит М. Фантазия и реальность / М. Беркинблит, А. Петровский. – М. : Политиздат, 1968. – 128 с.
17. Тлумачний словник української мови / за ред. В. Калашника. – 2-ге вид., випр. і доп. – Х. : Прапор, 2006. – 992 с.
18. Юм Д. Исследование о человеческом познании : в 2 т. / Д. Юм ; пер. с англ. под общ. ред. и с примеч. И. Нарского. – М. : Мысль, 1964–1965. – Т. 2. – 1965. – 928 с.
19. Лук А. Мышление и творчество / А. Лук. – М. : Политиздат, 1976. – 144 с.
20. Шапар В. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів / В. Шапар, В. Олефир, А. Куфлієвський. – Х. : Прапор, 2009. – 672 с.
21. Коршунова Л. Воображение и его роль в познании / Л. Коршунова. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1979. – 144 с.
22. Партико Т. Загальна психологія : [підручник для студ. вищ. навч. закл.] / Т. Партико. – К. : ВД «Ін Юре», 2008. – 416 с.
23. Касавин И. Энциклопедия эпистемологии и философии науки / И. Касавин [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://terme.ru/dictionary/1150/word/mnenie>.
24. Альмуханова А. Большая психологическая энциклопедия / А. Альмуханова, Е. Гладкова, Е. Есина, Е. Имашева. – М. : Эксмо, 2007. – 544 с.
25. Ерунов Б. Мнение в системе человеческого познания : [курс лекций] / Б. Ерунов. – Ленинград, 1973. – 184 с.
26. Философия: энциклопедический словарь / под ред. А. Ивина. – М. : Гардарики, 2006. – 1072 с.
27. Дмитриевская М. Знание и мнение: образ мира, образ человека / М. Дмитриевская // Логический анализ языка. Знание и мнение : сб. науч. трудов / отв. ред. Н. Арутюнова. – М. : Наука, 1988. – С. 6–18.
28. Шадських Ю. Психологія: короткий навчальний словник (терміни і поняття) / Ю. Шадських, В. Піча. – Львів : Магнолія-2006, 2008. – 276 с.
29. Ивин А. Основания логики оценок / А. Ивин. – М. : Изд-о Московского ун-та, 1970. – 230 с.
30. Аристотель. Сочинения : в 4 т. / Аристотель ; ред. В. Асмус. – М. : Мысль, 1976–1976. – Т. 1. – 1976. – 550 с.

Ярмол Л. В. Понятие, значение, виды взглядов и представлений человека (теоретико-правовое исследование)

В статье проанализированы понятие, сущность, значение, виды представлений человека как составляющей его мировоззрения. Определено понятие, виды и значение взглядов человека. Сформулированы понятие и виды свободы выражения мнения как фундаментального естественного права человека. Определены предложения изменений в Конституции Украины относительно звучания отдельных возможностей человека.

Ключевые слова: права человека, взгляды, представления, мировоззрение, свобода выражения мнений, свобода.

Yarmol L. V. The notion, meaning, types of human views and beliefs (theoretical legal analysis)

The article analyzes the concept, essence, meaning, types of human perception as a component of his worldview. The concepts, types, values of human views are determined. The concept, types of freedom of expression as a fundamental natural human right are formulated. The proposals to the Constitution of Ukraine concerning the formulation of individual capabilities are outlined.

Key words: human rights, views, perception, worldview, freedom of expression, freedom.